

LISA VIRU-NIGULA KULTUURILOOLE

MÄLESTUSI JA DOKUMENTE IILAST

1.

HELMUT ELSTROK

Kui Hans Krikmann 1866. a. Iilasse tuli, asutas ta seal kohe kooli ja pani kultuurielu käima. Saigi nüüd 120 aastat Iila kooli asutam'sest. Kohaliku rahva soovil tähistame seda mälestuskivi avamisega Iilas, koolimaja asukohas.

Sada aastat tagasi sai rahvas lugeda H. Krikmanni «Iilara küla» ja teisi jutustusi. Samal ajal tegutses Krikmann agaralt oma laulu- ja mängukooridega. Oigu siin veel lisa Iila-Malla ajaloole muusikaelu poolelt.

Minu ees laual on kaks käsitsi kirjutatud dokumenti. Üks on Alma Otsa üleskirjutusi Iila endisest kultuurielust. Teine algab nii: «Malla Iila muusika ajalugu. Simu Talu poold üles antud 9. Juunil 1923. 1874 aastast kuni 1924...» Selles jutustatakse H. Krikmanni Iila tulekust («...20-aastane noormees oli Jumalast kauni vaimu annetega ehitatud...»), tema energilisest tegevusest Iilas, osavõtust I üldlaulupeost Tartus, kus vaimustus Väägvere pasunakoori esinemisest, ja otsusest asutada ise mängukoor; põhikapitali muretsemisest puhkpillide ostmiseks jne. Selle dokumendiga tutvusin Malla-Iila pasunakoori kauaaegse juhataja Anton Leppiku lese Ella Leppiku juures. Jätkan Leppiku peres säilitatud Simu Talu ülesmärgitu põhjal.

«Mängu riistad telliti selle aegse Eesti Postimehe toimetaja J. W. Janseni kaudu Saksamaald Leibzigi linnast aastal 1874. Esimesed mängijad olivad järgmised: juhataja H. Krikmann, flöte Jakob Klasberg, klarnet Es Nigulas Jurtom, klarnet B Jakob Tiitso, alt I Jüri Kiissa, alt II Hans Hansar, tenor Toomas Hansar, bariton Juhan Friedenheim, bass (tuba) Simu Talu.

Need asutajad käisid ka oma kooriga aastal 1879 Tartus II üleüldisel laulu pidul mängimas. Siis oli ka juba üks B-kornet lisaks mis Aleksander Peikenbaum mängis.»

Siinkohal on huvitav peatuda Alma Otsa (s. Jurtom) märkmetel, mis puudutavad pillide hankimist.

«Saks pidas ka sõna (Malla mõisnik Tiesenhausen. H. E.), sõitis Peterburi, ostis koori jaoks pasunad — 14 pilli, suure ja väikese trummi. Saatis pasunaid ära tooma Krikmanni ja mõne noorema mehe.

Mindi hobustega, kahe plaanvankriga. Meestel ja hobustel toidud kaasas mõisa poolt. Reis kestis üle nädala. Sel ajal oli metsade vahelistel teedel ohtlik: oli palju hunte, kes püüdsid hobustele kõrri karata. Kaasa võeti vankrisse tõrvapüüt ja peeneks lõhutud puuhalge. Need kasteti tõrvasse, süüdati põlema ja loobiti nendega kallalekippujaid. Kaks korda peetud huntidega lahingut ja võitjaks jäänud mehed. Seda rääkis vanaema vend Madi Talu, kes oli ka pasunate tooja.»

Ei julgeks kategooriliselt jätta kummagi versiooni juurde. Saksamaalt pillide toomisest J. W. Janseni abiga räägib H. Krikmann ise oma «Illaras» ja sama kinnitab ka Simu Talu 1923. a. kirja pandu. Pillide Peterburist toomine tundub olevat aga väga tõenäoline.

Samades mälestustes mainitakse, et kohe pärast pillide saamist valmistuti kibekiiresti oma valla laulupeoks, mis toimunud parkmetsas Koka-Jaani tee ääres. Lava ja pinkide jäänuseid olid veel 1919. aastal näha.

Tartus II üldlaulupeol käimisest 1879. a. (20.—22. juunini) on kirjas, et mindud nelja plaanvankriga. Ööbitud vankrites ja teeäärsetes kõrtsides. Üks poisikeseohtu noormees olnud kaasas, kes hobuseid hooldas. Kooris olnud viis vaesemat tüdrukut, kel ei olnud kingi. Aga et nad olnud head lauljad, siis ei saadud neid maha jätta. Krikmanni käes oli raha, mis laulmise eest saadud. Ta võtnud pulgaga tüdrukute jalamöödud (siis kinganumbreid ei tuntud) ja ostnud Laekvere laadalt viis paari juhtnähast kingi, mis määrati tōkatiga. Maestrogist ostnud endale uued kamassid. Meeleolu olnud hea, kui mindud Tartu poole. Riietus olnud, nagu kellelgi oli. Naistel suurrätikud käevarrel, sest magades oli neid vaja. Leib märsis, karp silku, pütiga võid, mida mitme pere peale kokku pandi. Tartus ööbitud pritsikuuris. Öösel söödud hobuseid linna servas ja joodetud linna kaevul, sest päeval ei lubatud.

HANS
KRIKMANN

Foto on tehtud II üldlaulupeol Tartus 1879.

(Jät Kub)

LISA VIRU-NIGULA KULTUURILOOLE

MÄLESTUSI JA DOKUMENTE IILAST

2.

HELMUT ELSTROK

Kooride juhtidest on meeles K. A. Hermann, A. H. Willigerode ja D. O. Wirkhaus. Lauludest «Neiuuke, peiuuke, tulge lauluga!», «Mingem nüüd...», «Oh laula ja hõiska!». Krikmann olnud teadlik, et tema koore lastakse võistu laulda. Saadud «kiidukiri».

Lauljatest mäletab Ann Jurtom, kes ise olnud piduline, veel Tiina Kuulbergi, Leenu Jurtomit, kaht Juuli Talu; pasunameestest Toomas ja Madis Jurtomit, Kustav Kuulbergi, Joonas ja Madi Talu jt.*

Alma Otsa märkmed lõpevad siin. Jätkame Leppikute peres kirjapanduga. Hans Krikmann juhatas pasunakoori 11 aastat. Tööd jätkas tema poeg August Krikmann, kes õpetas välja uue põlvkonna pasunapoisse: Toomas, Otto, Jaan, Mihkel ja Joh. Aadli (viis venda), Siim, Mihkel, Nigulas ja Joonas Jurtom, Mihkel ja August Talu, Jaan, Anton, Mihkel ja Joh. Mäe, Nigulas ja Karl Kiissa, Villem Matti, Ed. Klaasberg, Joh. Pärn, Hans Hansar, Tennis Eino, Aleksander Avin, Jaan Klauks. August Krikmann juhatas Malla-Iila pasunakoori 15 aastat. Tema juhatusel all võttis koor osa VI üldlaulupeost Tallinnas. 1894. a. sai koor Virumaa laulupäeval I auhinna ja taktikepi. Veel mitmest maakonna laulupeost võttis pasunakoos osa. Viru-Nigula kirikus esine ti kontsertidega suurematel pühadel. 1895. a. mängiti Mallas kindral Lwowski sünnipäeval; siis kinkis kindral neli uut pilli (Zimmermanni vabrikuga pillid). Oma rahadega osteti veel kaks pasunat (bariton ja tuuba), väike trumm (mida kutsuti «Väikeseks Liisiks») ja pikkolo.

Mainitakse, et A. Krikmanni õpilastest käivad veel, s. o. 1924. aastal, koos mängimas kaks meest: Mihkel Jurtom (Es-bass) ja Otto Aadli (B-bass), kes 48 aastat vahet pidamata on kooris mänginud.

1897 asutas A. Krikmann viiulikoori: neli esimest viiulit, kolm teist viiulit, C-klarnet, C-kornet I, B-kornet II, C-tromboon, kontrabass ja trumm. Selle koosseisuga olevat mängitud toredasti, nüüd (1924) viiulikoos enam ei tegutse.

Noor 16-aastane Johannes Mäe õpetas kahe aasta jookul välja Anton Leppiku, Anton Aadli, August Aadli, Gustav Annuse, Jürka Mäe. 1902. a. läks Joh. Mäe Nõmmise ministriumikooli õppima, tema asemele tuli Mihkel Jurtom, kes juhatas 1904. aastani, kui pidi minema Vene—Jaapani sõtta. Samal aastal lõpetas Joh. Mäe kooli ja tuli kodukohta Iila ning hakkas uuesti pasunakoori juhutama, kuni kutsuti sõjaväkke sundaega teenima. 1906. a. tuli M. Jurtom Mandzuuriast tagasi ja juhatas koori 1908. aastani. Tema tööd jätkas sõjaväe orkestrist koju tulnud muusikamees August Talu. Tema ajal, 1909. a. õnnistati sisse uus koolimaja ja selle mälestuseks kinkis Malla valitseja koorile kaks pilli.

1910 tuli Joh. Mäe oma kodukohta ja asus koori juhatajana. Algas I maailmasõda. Joh. Mäe võeti sõjaväkke. Orkestris mängis ta klarnetit. (Sellest väike meenutus Ella Lepikult, kes on Joh. Mäe vennatütar. Sõja lõpupoole antud meelele omad riided selga, tema lell ka siis oma maa-villastes. Aga uus kapellmeister kahelnud: «Kas siis nisuke vanamees mängib ka klarnetti?» Kord tulnud mängu viga sisse, enam ei sobinud mäng kokku. Lell leidnud siis vea üles, mida kapellmeister ei leidnud.) Sõja olukorras oli orkestri tegevus häiritud. Juhatajateks olid lühemat aega kooliõpetaja A. Saage ja August Jurtom.

Malla-Iila pasunakoori selle sajandi tähtsaim figuur on Iila talupidaja Anton Leppik, kes 10-aastase poisikesena hakkas muusikameheks ja oli seda ka surmani. Sõjaväes mängis orkestris, olles ühtlasi koorivanem. Kui kapellmeister surma sai, juhatas tema kaks aastat orkestrit. 1918.—1936. aastani juhatas Anton Leppik Malla-Iila pasunakoori.

* Rudolf Põldmäe uurimuses «Kaks laulupidu» (1976) märgitakse, et üksiklauljaid oli K.-Mallast 4 ja K.-Malla pasunakooriga 13 mängijat.

**ANTON
LEPPIK,**
Malla-Iila
pasunakoori
juht 1918—
1935 ja 1940
—1961.
Foto 1924.
aastast

(Jätkub)

LISA VIRU-NIGULA KULTUURILOOLE

MÄLESTUSI JA DOKUMENTE IILAST

3.

HELMUT ELSTROK

Koor tähistas 1924. a. oma 50 aasta juubelit. Selle aastaga lõpeb ka tagasihoidlik vihikuke, üksikasjalik kroonika «Malla-Iila muusika ajalugu», mille on kirja pannud «vana laste ristija» ja muusikamees Simu Talu 9. juunil 1923. Olgu talle selle eest veel tänu tagantjärele.

Edasi toetavad mind (ja teisi ajaloo-uurijaid) muud väärtuslikud dokumendid, mis on talletanud Anton Leppiku poeg Elmar Leppik. Siin on H. Krikmanni jutustus «Illara küla ehk õpetus teeb õnnelikuks» — üldse teine eksemplar, mida on olnud mul õnn näha (esimene Tartus Kirjandusmuuseumis); «Muusikaleht», kus juttu ja fotosid Malla-Iila pasunakooriga, üldlaulupidude juhte, muusika-laulu seltsi «Malla» põhikiri 1903. a. jm. Aga kui tekib küsimusi, vastab neile lahkelt maestro pime lesk Ella Leppik — Niidimäe Elts — nagu ta ise ennast tutvustab.

Allpööl mõningaid kilde tema mälestustest.

«Sõja ajal ja järel (I maailmasõda ja klassisõda. H. E.) oli muusika tegemine raske. Meie kodus käis harjutamine. Tulid poisid ja mehed, jalad lumised, sokid märjad; mina siis kuivatasin nende sokke.

Ikka ta kirjutas noote, orkestreeris. Kui kirjutas altonoodid, siis mina laulsin viisi: «Ema süda», «Vana vakk» jt.»

«Kui oli vaja mängida, kas pidudel või matustel, jättis oma töö pooleli, olgu või heinakaarel. Kui sai oma muusika juurde, oli rõõmus nagu laps jõulupuu all...»

Külaperedes juhtus, et kui koer kuulis pasunat, jooksis metsa ja oli või terve öö ära. Lapsed pugesis voodi alla.

Pärast sõda oli uute pillide jaoks raha vaja. Selleks tehti näitemüüke ja pidusid, küll Iila «rotikuuris», küll Mal-las. Palju mängiti ühte laulumängu ja A. Kitzbergi «Enne kukke ja koitu». Iila mängijad ja lauljad käisid pidusid andmas ka Koikkülas, Lehtses, Amblas, Rutjal. Mihkel Mäe sõidutas neid oma pikkvankriga, kaks hobust ees. Istuti seljad vastakuti, kotid istmete all. Lõbusõitu merel tehti nii, et purjealustel sõidutati rahvast Letipealt Mahusse. Kuulutus olid üleval pileti hinnaga ja märkusega, et kui puhub põhjatuul, siis ei saa sõita. Sõidu ajal mängis pasunakooriga laeval... Nii seda raha korjati. Tehti korjandusi — kellel anda oli, andis. Ka laenati. Vekslitele kirjutasid käemehe-d alla. Talumees August Annus armastas öelda: «Mina oma kahe puuäkkega ka aitasin!» 1923. aasta ringis toodigi Sak-samaalt uued pillid. Olid maksnud tuhat krooni. Nägin, kui neid lahti pakiti.

Nüüd on pasunad mööda küla laiali, kui veel ongi. Minu isa mängis trombooni, see peaks Kundas venna käes alles olema...»

Veel mõnedest Leppiku pere dokumentidest.

Muusika-laulu Selts «Malla» asutati 1902, põhikiri kinnitati 1903, lõpetas tegevuse 1918, mille protokoll olemas. Üld-se on orkestril olnud (1936. a. «Virumaa Teataja» andmeil) cma pika tegevusaja jooksul kolm organisatsiooni: kuni 1901. aastani Malla karskusselts «Ööpik», 1902—1918. aastani Muusika-lauluselts «Malla» ja viimaseks Malla Vaba-tahtlik Tuletõrje Ühing.

1929. a. «Muusikaleht» kirjutab: «...kui pasunakooriga juures tegevusse astusid H. Krikmanni kasvandikud J. Mäe, S. Talu ja Anton Leppik, hakkas koor jälle elavamalt tegutsema. Maailmasõja takistused mööda, muretseti koorile uued pillid. Praegu tegutseb Malla pasunakooriga täie hooga kohaliku taluperemehe Anton Lepiku juhatusel. Koor võttis osa üldlaulupidudest 1923. ja 1928. aastal.»

1928. a. «Üldlaulupeo Juht» teatab, et Malla-Iila orkest-rit juhatas põllumees Anton Leppik ja mängisid 18 meest: V. Pakker, A. Klumer, V. Mäe, R. Jurtom, J. Raam, R. Hans-sar, N. Jurtom, K. Talu, A. Mäe, A. Talu, S. Jurtom, J. Klauks, J. Hansar, A. Leppik, M. Jurtom, O. Aadli, A. Mäe, A. Kiissa.

31. mail 1931 juhatas Anton Leppik Viru-Nigula laulu-päeval ühendpasunakoore.

1938. a. «Üldlaulupeo Juht» teatab, et Kunda—Malla Va-batahtliku Tuletõrje Ühingu puhkpilliorkester võttis peost osa 23 mängijaga A. Koorti juhtimisel. Samal ajal juhatas A. Leppik Kunda orkestrit. 1940. a. paiku asus Leppik jälle-gi Iila pasunakooriga juhtima ja tegeles sellega kuni oma sur-mani 1961. a.

Orkestri päevik 1957. aastast näitab uute noorte pillimees-te kokkutulekut. Kirja on pandud 16 nime. Samast ajast on säilinud üks A. Leppiku märged: «Uus esimees paistab ole-ma kaunis viisakas mees... Minule määrati kolhoosi ju-hatuse poolt 10 rubla kuus tasu noorte pillipoiste õppeta-mise eest, alates 1. jaan.» (Jätküb)

□ Iila-Malla pasunakoor oma 50 aasta juubelil 1924. aastal. Ees vasakul S. Talu, paremal J. Tiltso, taga H. Krikmann (juurde kombineeritult).

LISA VIRU-NIGULA KULTUURILOOLE

MÄLESTUSI JA DOKUMENTE IILAST

HELMUT ELSTROK

*Malla-Iila muusika aja kogu
Sindu Põllu poolt üles võetud
9. jaanuaril 1923
1874 aastal 4. juunis 1889
Aastal 1886 õhitud, jeta
Kõrva esimene koolitaja
Kõrva rahvasõnni õpetaja
1901 aastal põlvkonnaga
sõnnitatus elas / õpetas
1906 õpetaja ja
1908 20. aastal õpetas
Hans Krikmanni õpetas
Nihilidõnnast Kõrva rahvasõnnist
Põllu Kõrva rahvasõnnist
mees oli juunilast Kõrva
õpetas õpetaja õpetas*

☐ Selle dokumendiga tutvus Helmut Elstrok Anton Leppiku lese Ella Leppiku juures.

Nii on selle Iila küla talupidaja Anton Leppiku elu kulgenud lapsepõlvest kuni eluõhtuni pillimuusika sees. Vahepeal neli aastat Kundas ja kokku ligi 40 aastat Malla-Iila puhkpilliorkestrit juhatamas.

Viimane selle legendaarse mängukoori juhataja oli **Villem Mäe**, kelle kolhoosi esimese Soosalu kutsus 1961. a. juunis oma meestega Anton Leppiku matusele mängima.

V. Mäe elab 83 aasta vanusena Kundas. Teda ta kodus külastades leidsin eest erksa vaimuga vana mehe, kes tõi lahkelt vaatamiseks vanu fotosid. Ühel neist — sajandivahetuse piirimailt — on koos pasunameestega jäädvustatud ka laulukoor, naised pidulikes pikkades kleitides esiplaanil seismas. Samas on säilinud A. Krikmanni kalligraafilise käekirjaga noodiraamat aastast 1898 ning vaskpuhkpill tromboon. V. Mäele antud diplomeist äratas erilist huvi orkestri 100 aasta juubeli puhul Viru-Nigula kolhoosi esimehe K. Laanemetsa allkirjaga diplom. Niisulis aastal 1974, kui orkester oli juba lagunemas. Sest sõda ja pöördelised aastad põhjustasid külade tühjenemise. Vähehaaval orkester küll teugutses, vahel kahasse Kunda ja Pada meestega, ent aastast aastalt mängijad lahkusid, viimased veel Nigula Kiissa ja Aadlid, kes läksid Kundasse mängima. Villem Mäe mängib jõudumööda Rakvere Liha kombinadi orkestris.

Malla-Iila mängukoori 100 aasta juubeli puhul andis Villem Mäe taktikepi Viru-Nigula Kultuurimaja hoolde, kus see ootab uut orkestrit ja dirigenti. Palju on muutunud oludes ja inimestes. Praegu teenindab Viru-Nigula rahvast meeldivalt VIA «Silver» (juh. Vimberg) ning tegutsevad muud ringid ja klubid. Kas mahuks nende kõrvale ehk kunagi ka oma puhkpilliorkester, kuulsa Hans Krikmanni mängukoori uus vahetus?

Vaadat sealte Iila kaldapealselt põhja poole, mere poole. All laiuvad metsad kuni Letipea ja Männikküla randadeni. Vaatepilt metsale ja merele mõjub ühtaegu nii meeli erutavalt kui ka rahustavalt. Kui tuled sinna tuulevaiksel suvepäeval, kui õhk läbipaistev ja meri tüün, võid saada tugeva maastikuelamuse, mis su läbi raputab ega lahku sust kunagi. Teisiti öeldes: saad elamuse kaunist Eesti põhjarrannikust.

Kui oled maastikulummusest vabanemas, vaadat ringi. Päike sunnib silmi pilutama, tuuleõhk toob Viru-Nigula kolhoosi põldudelt õitseva rukki õietolmu lõhna. Seda paeklibust põldu on harinud paljud inimpõlved; ega muidu oleks põldude kivikangrute ääres silte, mis osutavad arheoloogiamälestistele — kivikalmetele või kultusekividele. Päris tee kaldas paikneb «Kalmumägi».

Kohalike elanikega Iila koolimaja aset korrastades tekkis mõte, et kas nende esivanemad ja nad ise — iilalased, kuuralased, mallalased — ka on osanud ja oskavad väärikselt hinnata oma kodupaika. Aga küllap oskavad. Arvan, et Hans Krikmannilegi on Iila kui paikkond andnud tegutsemiseks tugevaid impulsse. Muidugi on siin tegu esmajoones erakordse tahtejõu ja andega. Hämmastav, et feodaal- ja sellele lisandunud venestamise surve tingimustes suutis üks mees — külakoolmeister — panna käima elujõulise kooli, asutada mitu laulukoori ja neid õpetada-juhatada, asutada raamatukogu, puhkpilli- ja viiuliorkestreid, olla vallakirjutaja ametis, saata kaastööd Jakob Hurdale, saades sellega üheks rahvaluule suurkogujaks. Ja kirjutada raamatuid.

Tema äratustöö kandiski vilja. Kõik need Mäed ja Talud ja Jurtomid ja teised, ning Anton Leppik — kõik, kes alustatud tööd edasi viisid, neid inimesi ei tohi unustada! Seda paika ei saa unustada. Tähistagem seda vähemalt mälestuskiviga Iilas.

Kui suur pidi huvi ja armastus ja seesmine kohustus olema pillimängu vastu, kui näed vanal fotol ühe küla pasunakooris vastu vaatamas 40 pillimeest! Muutuvad otsekui elavaiks need hallides riietes Iila mehed, nii noored kui ka päris habemikud, kes, lõpetanud põllul või heinamaal pika väsitava päevatöö, astuvad õhtuses loojangus kaldast alla metsarajale, pasunad seljas, et jõuda Mahu Männikküla koolimajja mängima...